

Makale Gönderim Tarihi: 05/04/2019 - Makale Kabul Tarihi: 28/05/2019

KAPİTALİZM KRİZLERİNİN KARL POLANYİ PENCERESİNDEN ANALİZİ

Seda BAYRAKDAR*

Öz

Karl Polanyi'nin kapitalizmin krizlerine ilişkin görüşleri kendine özgü ve özel bir yere sahiptir. O'na göre, emek-toprak-paranın metalaştırılması ile piyasaların kendi başına kontrolsüzce gelişmesi kapitalist krizlerin kaynağını oluşturmaktadır. Polanyi piyasaya karşı değildir. O'na göre piyasaların kendi başına kontrolsüzce gelişmesi asıl sorundur. Buna yol açan en büyük etken ise demokrasilerin doğru çalışmamasıdır. İnsan ihtiyaçlarını karşılamak için topluma hizmet eden ve toplumun içine gömülü olan piyasa doğru piyasadır. Ayrıca devlet önemli fonksiyonları olan bir mekanizmadır. Polanyi ne tanıdık bir sosyalist ne de bilinen bir demokrattır. Polanyi'ye göre ekonomi ve demokrasi aslında tek bir amaca hizmet etmektedir. Bu amaç ise insanların, eşit ve özgür bir şekilde gelişimlerine devam etmesidir. Polanyi'nin penceresinden, son yıllarda yaşanan krizler, piyasa dinamiklerinin işleyişi ve dünya kaynaklarının yıpranması göz önüne alındığında, pek çok eleştirisinin tutarlı olduğu söylenebilir. Bu eleştirilerin tutarlı olup olmamasından daha önemlisi bugün için ilham verici yönler taşımasıdır. Çalışmanın amacı Polanyi'nin hayali metalaşma tespiti ve sonuçlarının konusundaki haklılığını günümüzde sosyal, finansal ve ekolojik yıkımlarını göstererek analiz etmektir.

Anahtar Kelimeler: Karl Polanyi, Piyasa, Devlet, Çifte Hareket, Neoliberalizm

Jel Code: E10, B15,H10

ANALYSIS OF CAPITALISM CRISES FROM THE WINDOW OF KARL POLANYI

Abstract

The views of Karl Polanyi on the crises of capitalism have a special place. According to Polanyi, the commodification of labor-land-money and the uncontrolled development of markets on its own constitute the source of capitalist crises. Polanyi is not against the market. According to him, the uncontrolled development of the market itself is the main problem. The biggest factor that leads to this is that democracies do not work properly. The market that serves the society to meet human needs and that is embedded in the society is the right market. In addition, the state is a mechanism with important functions. Polanyi is neither a familiar socialist nor a known democrat. According to Polanyi, economy and democracy actually serve one purpose. This aim is that people continue to develop in an equal and free way. From Polanyi's perspective, considering the recent crises, the functioning of the market dynamics and the deterioration of world resources, many criticisms is still consistent. More important than whether or not these criticisms are consistent is

* Dr. Öğr. Üyesi, Kırıkkale Üniversitesi, İİBF- İktisat, sedabayrakdar@kku.edu.tr,
<https://orcid.org/0000-0003-3879-6561>

that they are inspiring today. The aim of the study is to analyze Polanyi's identification of fictitious commodification and its results by showing social, financial and ecological destructions today.

Keywords: Karl Polanyi, Market, Double Movement, Neoliberalism

Jel Code: E10, B15,H10

“Polanyi, laissez-faire kapitalizminin ölümcül eksikliklerini gösteren müdahaleci refah kapitalizmi peygamberi olarak kabul edilir.”

Hannes Lacher

Giriş

Piyasanın ne olduğu ve toplumsal yapı içindeki işlevinin nasıl olması gerektiğiyle ilgili tartışmalar oldukça eskiye dayanır. Doğal olarak bu tartışmalar, zaman içinde değişen toplum, teknoloji ve piyasa paralelinde farklı eleştiri ve görüşlerin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Bu geniş literatürün içinde Karl Polanyi'nin piyasaya yönelik değerlendirmeleri kendine özgü ve özel bir yere sahiptir. Çünkü, Polanyi piyasanın aksaklıklarını göstermeyi başarmanın yanında toplum içindeki önemli iktisadi işlevini de göz ardı etmemiştir. Ayrıca piyasanın toplumsal dinamiklere olan etkisine ilişkin Polanyi'nin tespitleri ve eleştirileri her dönem çarpıcı olmayı başarmıştır. Polanyi'nin analizleri, soyut değerlendirmelere dayandığı için sadece sanayi devrimi sırasında yaşananları değil sanayi devrimi sonrası süreçte yaşananları da anlamak ve analiz etmek açısından önemli araçlar sunar. Bu nedenle, O'nun piyasa kavramına kendine özgü yaklaşımı, toplumsal sistem içinde piyasayı özgün biçimde konumlandırması, uzun zamandır pek çok araştırma ve fikir akımı için ilham verici olmuştur. Bu görüşler, aydınlatıcı bir pencereden piyasa sistemine yeniden bakmak için ufuk açmaktadır.

Soğuk savaş sonrası dönemde küreselleşme dinamikleriyle beraber ulusal piyasalar birleşerek uluslararası piyasa kimliğini kazanmıştır. Piyasa olgusu, Polanyi'nin eleştirdiği gibi toplumu sarmanın ötesinde çok sayıda ülkeyi aynı anda içine alarak yer küreyi kaplamış görünmektedir. Ayrıca, piyasalar devletlerarası siyasi ilişkiler üzerinde geçmişe göre daha belirleyici bir konumdadır. Küresel ticaretin, finansal akımların ve buna paralel küresel piyasaların büyümesinin yanında iletişimin gelişmesi sonucunda finansal piyasalar çok daha büyük bir hızla genişlemiş ve biçim değiştirmiştir. Artık finansal piyasalar, günün her anı işlem yapmaya olanak tanıyan üzerinde güneş batmayan, canlı organizmalara dönüşmüştür. Yeni teknolojilerin etkisiyle, kısmen yapay zekâya dayalı işlem yapan ve karar alan yazılımlar ortaya çıkmıştır. Ayrıca finansal piyasalardakine benzer gelişmeler emtia piyasalarında da görülmeye başlanmıştır. Yatırımcılar hayatlarında hiç görmedikleri ve görmeyecekleri tarım ürünlerini ya da madenleri birkaç saniyede alıp satmaktadırlar. Söz konusu işlemler, aracılık hizmetlerinin gelişmesi ile geleceğe yönelik beklentilerin alınıp satılmasına kadar ulaşmıştır. Para ise önemli ölçüde bir spekülasyon aracı görünümüne dönüşmüştür, daha ilginç olan ise arkasında hiçbir siyasi güç olmayan ve politika aracı olma potansiyeli taşımayan kripto para birimlerinin ortaya çıkmasıdır. Bugün piyasalar sanal içerikler ile dijital dünyada da genişleme evresine girmiştir. Bu yeni paralar Dünya para piyasalarında işlem gören önemli spekülasyonlara konu olan metalar halindedir. Pek çok açıdan 1990 sonrası yaşanan soğuk savaş sonrası küreselleşme süreci, sanayi devrimi sonrası 19. yy.'dakine benzer bir dönüşümü çağrıştırmaktadır. Ancak bu

yeni dönem piyasaların gelişmesinden ve çok sayıda yeni teknolojinin de piyasaların emrine sunulmuş olmasından dolayı göz ardı edilmemelidir. Bir başka anlatımla piyasalar tarihte görülmediği kadar kendi başına hareket eder konuma gelmiş ve spekülasyon araçlarına dönüşmüştür; fakat bu süreçte piyasaların, asıl görevi olan insan ihtiyaçlarını karşılama işlevleri ikinci planda kalmıştır.

Soğuk savaş sonrası yaşanan siyasal değişimler ve teknolojik ilerleme sonucunda piyasalar, büyük bir hızla gelişmiş ve değişmiştir. Bu dinamik öyle hızlı hareket etmektedir ki çoğu zaman piyasalarda yaşanan gelişmeler, toplumsal gelişmelerden çok daha hızlı olmaktadır. Bu gelişmeler bazen ekonomi dışı toplumsal olaylara da yön vermektedir ve piyasalar pek çok durumda toplumsal dinamiklerin rotasını belirler konuma gelmiştir. Bugün gelinen noktada hükümetlerin aldığı kararların halkı mutlu etmesinden daha fazla piyasaları mutlu edip etmediği tartışılır olmuştur. Aynı zamanda dijital devrimin, piyasaların canlı organizmalar haline dönüşmeye başladığı bu süreç üzerinde önemli etkileri vardır. Yukarıda kısaca özetlenen söz konusu süreç, insanlık tarihinde yeni bir devrimin yaşanıyor olduğunun işaretlerini vermektedir. İçinde bulunduğumuz bu dönem, sanayi devrimi ve sonrasında yaşananlar gibi insan hayatı üzerinde büyük değişimlere yol açma potansiyeli taşımaktadır. Bu nedenle sanayi devriminin etkilerini çok çarpıcı biçimde analiz etmiş olan Polanyi'nin görüşlerini hatırlamak, bugün yaşanan süreci başka bir pencereden izleyerek daha iyi anlamaya yardımcı olacaktır.

Bu çalışma, son yıllarda piyasaların göstermiş olduğu gelişim ve değişim ekseninde Polanyi'nin görüşlerini yeniden tartışmaya açmayı amaçlamaktadır. Bu eksende öncelikli olarak Polanyi'nin laissez-faire, çifte hareket ve hayali emtialar kavramlarına olan yaklaşımı değerlendirilmiştir. Daha sonra Polanyi'nin görüşlerine yapılan eleştirilere yer verilerek, üçüncü bölümde Polanyi'nin devlet anlayışına ilişkin analizleri yer almıştır. Son bölümde ise 20. yüzyılda piyasa toplumunun sürdürülemezliği üzerine tespitler yapan Polanyi'nin analizleri somut örneklerle ifade edilmeye çalışılmıştır. Ardından, çalışmanın genel bir değerlendirmesi sonuç olarak sunulmuştur.

1. PİYASA TOPLUMUNUN SÜRDÜRÜLEMEZLİĞİ: KARL POLANYI'YE GÖRE LAISSEZ-FAÏRE, ÇİFTE HAREKET (DOUBLE MOVEMENT), METALAŞMA (COMMODIFICATION)

Bazı yönleri ile bu makalenin başında yer alan alıntı belki de Polanyi'nin olmak istediği en son şeydir¹. Çünkü kapitalizm bir şekilde piyasa sisteminin egemenliğine dayanır ve Polanyi, piyasanın toplum içine "gömülü" olması gerektiğini egemen, yön veren bir unsur olmaması gerektiğini belirtir. Ayrıca refah kapitalizmine verilen tepkisel yaklaşımlar, piyasa sisteminin içine eklenerek, farklı bakış açıları tarafından toplum ile ekonomi ayrıştırmasını sürdürmenin bir başka yolu olarak da görülebilir ve bu nedenle eleştirilebilir.

Aslında basitçe bakıldığında, Polanyi'nin demokrasiyle yönetilen sosyalist bir sistemden yana olduğu söylenebilir. Bu sosyalist sistem: Emek, toprak ve paranın meta olarak görülmediği, bunların toplumsal ihtiyaçlara yönelik olarak kullanımı ile ortaya çıkan bir yapıdır. Ayrıca söz konusu sistem, sosyalizmden daha fazla eşitlikçi, özgürlükçü

¹ Bu Polanyi'nin sunuluş tarzlarından biridir ve Hansen Lacher tarafından paylaşılan bir düşünce değildir.

ve kurumların toplumun ihtiyacına göre düzenlendiği bir sistem olmalıdır. Bir başka açıdan değerlendirildiğinde ise söz konusu sosyalist sistemin, özgürlük demokrasi ve eşitlik ilkelerine dayanıyor olmasının, geçmiş sosyalizm uygulamaları ile karşılaştırıldığında Polanyi'nin yaklaşımındaki farklılığın anlaşılması için önemli bir örnek olduğu söylenmelidir. Altı çizilmesi gereken nokta, Polanyi'nin bir sistemin kurucusu değil sadece söz konusu sistemin, toplumun ihtiyaçlarına yönelik hak ve özgürlüklere saygılı bir taraftarı olarak konumlandırılabiliridir.

Polanyi, piyasa sistemine bir alternatif ortaya koymamıştır. Fakat, liberal sistemin temel dayanaklarını sorgulaması nedeniyle her dönemde daha da anlam kazanan bir görüş ortaya çıkarmaktadır. Demokratik ilke siyasetten iktisada genişletilmeli veya demokratik siyasi alan tümüyle ortadan kaldırılmalıdır demektir (Polanyi , 2011:169).

Liberal sistemin temel kuralı olan “laissez faire, laissez passer” görüşü, yani “bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler düşüncesi”, basitçe piyasa sisteminde devlet müdahalesinin olmaması ve devletin ekonomik sisteme kısıtlamalar getirmemesi gerektiğini vurgular. Bu durumun ortaya çıkardığı sonuca ilişkin Polanyi'nin yorumu ise bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler düşüncesinin 1820'lerde, emek piyasası, altın standardı ve serbest ticareti, temsil etmeye başlamış olduğu yönündedir (Buğra, 1984:196-197). Aslında Polanyi'nin “laissez-faire” kavramına yönelttiği eleştiri, kendisi tarafından açıkça özetlenmiştir. Piyasa toplumuna yöneltilen eleştiri, toplumun iktisada dayanmış olması değildir. Aslında bir açıdan tüm toplumlar iktisada dayanmak zorundadır. O'nun eleştirisi, iktisadın kişisel çıkara dayanmış olmasıdır. Ona göre ekonomik yaşamın bu biçimde örgütlenişi bütünüyle doğaya aykırı, tam olarak ampirik anlamda kural dışıdır (Polanyi, 2006:332-333).

Polanyi'nin en temel eleştirilerinden birisi de Ortodoks iktisadın insan anlayışına yöneliktir. Bu anlayış tarih ve toplumdan soyutlanan bir insan figürü yaratmaktadır. Birey sonsuz ihtiyaçlar ve sınırlı kaynaklar arasında seçim yapmak zorunda olduğu için rasyonel davranmalıdır. Bu yaklaşıma göre, kendi faydasını optimum düzeyde sağlamaya çalışan insan, farkında olmadan toplum yararı için de çalışacaktır. Polanyi geçmişte yaşamış insanlar üzerinden yola çıkarak insanların rasyonel olmadıkları ve çağlar boyunca insanların değişmediklerini iddia etmektedir. İnsanların aynı mizaçta kalmaları sebebiyle, ilksel ve arkaik dönemlerdeki ekonomilerin “laissez- faire” kapitalizmi ile örtüşmediğini ve temel varsayımların odağındaki insan ile bu varsayımların alakasının olmadığını ileri sürmektedir². Polanyi insanların bütün davranışlarının sosyal olarak belirleneceği, bu nedenle de “rasyonel insan- ekonomik insan” kavramları gibi kavramların bireyi toplumdan soyutlayan hayal ürünü teoriler olduğunu ileri sürmektedir (Akan, 2016:97-102). Bu düşünce kendini düzenleyen piyasa mekanizmasının temel dayanağını oluşturan rasyonel insan tezini çürütme amacı ile kullanıldığı için Polanyi'nin ekonomik sistemin kendini düzenleyemeyeceği tezinin de temel dayanaklarından. Bu bağlamda Polanyi, hak ve özgürlüklerin politik güçler tarafından yok edilmesine ve aynı zamanda kişisel çıkara dayalı kendi kendini yöneten piyasa sitemine karşı çıkmaktadır.

² Kapitalizm öncesi ekonomilerde piyasa ve ticaret ile ilgili detaylı bilgi için bkz. Polanyi K. , Conrad M, Pearson H. (1957), “Trade and Markets in The Early Empires Economies in History and Theory”, USA:The Falcon Wing Press.

Polanyi'nin Büyük Dönüşüm ile göstermek istediği, toplumsal ihtiyaçlara cevap vermeyen yapıların hayatta kalmasının mümkün olmadığı ya da bu yapıların sürdürülmez olduğudur. Kendi kendini düzenleyen piyasa mekanizması meta olamayan yapıları meta haline getirerek, O'na göre doğal olmayan bir karaktere büründürmüştür. Bazı klasik iktisatçılar yaşanan bu dönüşümün doğal bir dönüşüm olduğunu ve buna karşı girişilen düzenlemelerin aslında doğal yapıyı bozmaya yönelik girişimler olduğunu ileri sürmektedir. Fakat, Polanyi piyasa ekonomisi denilen ve kendi kendini düzenliği iddia edilen sistemi 19. yüzyıldaki tarihsel gelişmeler doğrultusunda analiz ederek, piyasa sisteminin doğal olmadığını başka bir ifade ile doğayı- parayı- emeği meta haline getiren bu sistemin topluma sunulmuş olduğunu iddia eder. Dahası bu sistem devlet müdahalesi ile kurulmuştur ve kişisel çıkarların yönlendirdiği ilişkiler çerçevesinde yönetilmektedir. Polanyi bu sistemde, gerçekte meta olmayan meta haline getirilmiş değerlerin, kişisel çıkarların emrine sunulmuş olduğunu belirtmektedir (Polanyi, 2006; Carlson, 2006; Stenberg, 1993)

Bütün toplumlarda ekonomik hayat ile ilişkili ve ekonomik hayatı etkileyen kurumlar vardır. Devlet ya da devlete ait kurumsal yapılar, sosyal organizasyonlar, etnik ya da dini cemaatler, aile gibi çok sayıda topluma özgü farklı yapıdan bahsedilebilir. Bu organizasyonlar geçmişte olduğu gibi günümüzde de insan yaşamı için önem arz etmektedirler ve bu organizasyonların geçmişteki gibi ekonomik işlevleri bugün de varlıklarını devam ettirmektedir. Bir toplumda, “hangi mallar, kimler için, ne kadar üretilecek” sorularının yanıtlarını veren mekanizma, piyasa mekanizması ise bu toplum, piyasa ekonomisinin geçerli olduğu bir toplumdur. Aynı zamanda Polanyi'ye göre piyasa denilen mekanizma, diğer toplumsal kurumlardan çok farklıdır. Çünkü, tek işlevi ekonomiktir. Diğer toplumsal kurumların ekonomik işlevleri söz konusu olsa dahi bu kurumlar sadece ekonomik işlevleri olan yapılar değildirler. Bu noktada ortaya çıkan soru şudur: İnsan hayatının düzenlenmesini, sadece ekonomik dinamikler merkezinde hareket eden ve başka bir fonksiyonu olmaya piyasa kurumuna bırakmak nasıl bir sonuca yol açacaktır? Eğer bu kurum gerçekten ekonomik işlevi dışında bir işlevi olmayan bir kurum ise kaçınılmaz olarak insan hayatının da ekonomik bir unsur haline dönüşmesi ve toplumun ekonomik öncelikler ekseninde biçimlenmesi kaçınılmazdır. Bu durum bazı iktisatçılar için doğal bir gelişme olarak algılanabilir. Bunun da ötesinde söz konusu yapıyı ortadan kaldırmak için piyasaya yapılan dış müdahalelerin doğal olmadığı da ileri sürülebilir. Fakat, Polanyi kendi haline bırakılan piyasanın geçirdiği sürecin insan ve toplum yaşamını, ekonomik öncelikler ekseninde biçimlendirmesinin doğal bir gelişme olmadığını ileri sürmektedir. Çünkü O'na göre piyasa aslında dış müdahaleler ile doğup gelişmiş, müdahale ile yapay olarak ortaya çıkmış bir kurumdur.

Polanyi, toprak, emek ve paranın metalaştırılması ile piyasadan alınır satılır hale getirilmesi aracılığıyla kendi kurallarına göre işleyen bir piyasa yaratıldığını ifade etmektedir (Lewitt, 2006:383)

Bu pencereden bakıldığında, doğal bir oluşum olarak düşünülen piyasanın en temel unsurlarının dahi dışardan müdahale ile ortaya çıktığı ileri sürülebilir. Bir başka anlatımla doğal düzenin bir parçası olarak kabul edilen piyasa, aslında insan tarafından üretilmiştir. Para dahi siyasi bir güce dayanır. Bu güç paranın değeri üzerindeki en önemli belirleyicidir. Diğer bir deyişle para denilen olgu sadece piyasada işlem yapmak amacı ile

kullanılan bir varlığın ötesindedir. Siyasi gücün belirlediği ekonomik işleyişe yön veren bir varlıktır. Daha önemlisi, insan emeği piyasada satılmak için üretilmiş bir varlık değildir. İnsanın emeğini, insandan ayrı bir varlık olarak düşünmek de gerçekçi bir yaklaşım olmayacaktır. Çok basitçe Polanyi'nin penceresinden, doğada bulunan varlıklar, meta olarak ortaya çıkmamışlardır. Bu nedenle meta haline dönüşmeleri, doğal bir sürecin parçası olarak değerlendirilemez. Para satış işlemi gerçekleştirilmek için kullanılan mübadele yapmaya yarayan bir araçtır. Toprak ise insanlar tarafından artırılabilir bir unsur değil doğanın bir parçasıdır. Emek, satılmak için üretilmemiştir. Polanyi'nin de belirttiği gibi emek ve toprak insanoğulları ile onların oldukları doğal çevrenin haricinde bir şey değildir; fakat piyasa toplumunun gerçekleştirebilmesi için toprak, emek ve paranın satın alınabilmesi sağlanmalıdır. Bu nedenle, bu unsurlar meta olarak örgütlenmelidirler (Polanyi, 1944:71,75). Polanyi'ye göre bu varlıkların metalaşma süreci mülkiyet hakları ile gerçekleşmektedir ve mülkiyet hakları üç temel unsura dayanmaktadır. Bu üç unsur; kullanım hakkı, değiştirme ve yeniden yapma hakkı son olarak da ürününden faydalanma hakkı olarak özetlenebilir.³ Bu noktada dikkat çeken durum ve Polanyi'nin vurgusunun en güçlü olduğu yer ya da başka bir anlatımla sürdürülemez olarak gördüğü süreç, aslında piyasa sistemi değildir. Polanyi açısından sürdürülemez olan kendi kendini düzenleyen piyasa sistemidir. Ya da başka bir ifade ile kendi haline bırakılmış olan piyasadır.

Polanyi'nin tanımı ile piyasa, üretilmiş olan malların değişim yapıldığı yerdir. O'nun önemli eleştirilerinden birisi, henüz üretilmemiş ya da hiç üretilmemiş ve üretilmeyecek olan hayali malların ortaya çıkmış olması ve piyasalarda işlem görmesidir. Polanyi'ye göre üretilmemiş hayali mallar toplum için tehdit edici bir unsurdur. Bu toplumsal tehdidin kaynağı ise piyasalar değildir, piyasaların kendi haline bırakılması yani piyasaların kendi kendini düzenlediği görüşü bu tehlikeye yol açmaktadır (Schaniel,1993)

Polanyi'nin değerlendirmelerinde daha çok insan tarafından üretilmemiş olan varlıkların meta olarak piyasalarda işlem görmesi konusu dikkatleri çekmektedir. Fakat O'nun eleştirisi daha geniş bir çerçevede ele alınabilir ve bu kapsamda insan tarafından üretilecek olsa da henüz üretilmemiş gelecekte üretilmesi olası malların, üretilmeden önce meta haline dönüştürülmesi de sağlıklı olmayan bir durumdur. Bu noktada sadece 2009 yılında yaşanan türev piyasalar kaynaklı küresel ekonomik kriz, üretilmemiş gelecekte ortaya çıkması olası, türev ürün ve bu ürünlerin beklenen kazanç ve kayıpların olasılıkları ekseninde piyasalarda işlem görmesinin ortaya çıkardığı sonuçlar, Polanyi'nin kendi haline bırakılmış piyasaya ilişkin görüşlerini hatırlamak için oldukça geçerli bir neden olabilir.

Bugün yaşanan krizler 1930'larda Büyük Dönüşüm kitabında Polanyi'nin tarif ettiği krizlere benzemektedir. Piyasaları serbest sistemin hâkimiyetine bırakmak için yapılan baskı, milyarlarca insanın geçim kaynağını yok etmekte, doğada her yerde inanılmaz bir tahribata yol açmaktadır. Şimdi de o zaman olduğu gibi doğayı, emeği ve parayı metalaştırma eğilimi toplumu ve ekonomiyi istikrarsızlaştırmaktadır. Sonuç ise o zaman olduğu gibi sadece ekonomik ve finansal değil, aynı zamanda ekolojik ve sosyal olmak üzere çok boyutludur (Fraser, 2017).

Polanyi'ye göre insan ve toprak üretilmemiş yapılardır. Dolayısıyla insana ve doğaya ait olan varlıklar meta olarak algılanmamalıdır. Eğer insan ve doğaya ait olan

³ Söz konusu kavramlar kısaca literatürde; “uses”, “abuses” and “fructus” rights, olarak ifade edilir.

varlıklar meta haline dönüşür ise söz konusu meta algılaması ile bugünün ekonomi tanımı ortaya çıkar. Bu tanım kısaca, kıt kaynakların verimli bir şekilde kullanılmasının sağlanmasıdır. Bu eleştiri sonucunda, Polanyi'nin görüşleri dikkate alındığında ekonomi bilimine bakışın da temelden farklı olması gerektiği görülebilir. Ayrıca Polanyi daha öteye giderek: “Piyasaların veya paranın varlığı ya da yokluğu ilkel bir toplumun ekonomik sistemini etkileyemez. Yerleşmiş iktisat tarihi görüşleri piyasanın öneminin sınırsız bir biçimde abartılmasına dayanmaktadır. Oysa belirli bir kendini soyutlayış ve belki de ayrı kalma eğilimi, ekonomik özellikler açısından piyasaların var olmasından çıkarılacak tek sonuç; iç ekonomik düzen için varlıkları ve yokluklarının hiç fark etmediğidir” (Polanyi, 2006:102) diyerek bu konudaki görüşlerini daha ileri taşımıştır. Bugünün toplumları ilkel toplumlar ile karşılaştırılmayacak derecede karmaşık ekonomik ilişkilere ve piyasalara sahip olsa da basitleştirici bir bakış açısı ile yaklaşıldığında piyasanın toplumlar için sanıldığından daha az yaşamsal bir mekanizma olduğu düşünülebilir.

Polanyi, 19. yy. sonlarına doğru gelişmesini tamamlayan ve 19. yy. son çeyreğinde başlayan piyasaların kendiliğinden düzenlenmesi görüşünün, yaşamsal bir olguya dönüştürmesine tepki olarak ortaya çıkmış olan karşı bir hareketten söz etmektedir. Polanyi'nin çifte hareket adımı verdiği bu durum bir gözlem olup, 18-19 yy. kapitalizminin tarihsel oluşumundan yola çıkılarak ortaya konulmuştur (Lacher,1999). Bazıları çifte hareketi ne zaman korkunç sosyal ve ekonomik koşullar ortaya çıkarsa, koşulları düzeltmek için otomatik bir karşı önlem ortaya çıkacaktır şeklinde yorumlamıştır (Hayden,2015: 580). Polanyi'nin “double movement” yani çifte hareket tezindeki piyasanın genişleme girişimlerinin, insanları, doğayı ve üretim araçlarını piyasa güçlerinden koruma çabalarını uyandırdığını ifade etmektedir (Watkins,2017:98-99). Bu çifte hareketin ilk ayağı kendi kendini düzenleyen piyasa sisteminin toplum üzerinde egemenlik kurmasıdır. İkinci ayak ise bu hâkimiyetin hemen sonrasında toplumun verdiği tepkidir, bu tepkinin adı ise Büyük Dönüşümdür. Fakat Büyük Dönüşüm hiçbir zaman başarıya ulaşmamış ve bu nedenle yarım kalan dönüşümden sadece refah devleti adı verilen bir yapı ortaya çıkmıştır. Buna yol açan dinamikler için farklı tespitler yapılmıştır. Bir bakış açısına göre; kapitalizm her zaman için toplumu kendi egemenliği altına almaya çalışır ve hiçbir zaman için toplumun içine yeniden gömülme “re-embedding” şansı yoktur. Ayrıca kendi kendini düzenleyen piyasalara müdahale, kendi içinde bir ikilem oluşturur. Bunun sebebi ise piyasaların müdahaleler olmadığı zaman etkin biçimde işlediğine olan inanç ve piyasaya müdahaleci yaklaşımların krizlerin baş sebebi olduğu görüşünün yaygın olmasıdır (Lacher,1999). Polanyi'ye göre “embedded” yani ekonominin toplumsal ilişkilerin içine yerleşmesinin yerine sosyal ilişkilerin ekonominin içine yerleşmesi “disembedded” piyasa ekonomisinin egemenliğine bırakılan sosyal yapıda ortaya çıkacak yıkıcı sonuçların öncü sinyalidir (İslatince, Sermen, 2018:116). Bu bakış açısına göre, piyasaların kendi kendini düzenlediği görüşü, piyasaların kusurlarını gidermek için yapılacak müdahalelerin de önünü tıkayarak bir anlamda piyasaların sürdürülebilir bir yapıya dönüşmesini de engellemektedir.

19.yy'ın piyasa ekonomisinde ekonomi toplumsal yapıdan ayrılarak doğal olmayan bir şekle bürünmüştür. Ekonomik sorunlar toplumsal boyutu içerisinden arındırılarak insan hayatı üzerinde baskın unsur haline gelmiştir. Fakat önceki toplumsal ilişkilerde görüleceği üzere, ekonomi toplumsal ilişkilerin içine gömülü bir haldeydi. Dini, politik ve diğer

toplumsal düzenlemelerle ekonomi bağlantılıydı. 19.yy. ile birlikte ekonomik çıkar unsurunun toplumsal hayatın başat faktörü haline geldiği söylenebilir (Polanyi, Arensberg ve Pearson, 1971:239-242; Polanyi,1947: 109-117)

Polanyi'nin penceresinden yakın tarihe bakıldığında, 19.yy sonrasında modern toplum dinamiğinin çift yönlü bir hareket tarafından yönetildiği görülmektedir. Bu süreçte piyasa sürekli genişlemekte; fakat karşı hareket genişlemeyi belirli ölçüde kısıtlamaktadır. Söz konusu karşı hareket, toplumun korunması açısından yaşamsal önem taşımakla birlikte, son tahlilde piyasanın kendi kurallarına göre işleyişi nedeniyle piyasa sisteminin kendisiyle çelişen bir dinamiği ortaya çıkarmaktadır (Polanyi, 2006:191). Özellikle son yıllarda küreselleşme süreci ile yaşanan piyasa genişlemesinin, modern toplumun çift yönlü hareketinin diğer yönü olan ve piyasaların genişlemesini kısıtlayan karşı hareketi zayıflattığı ileri sürülebilir. Diğer yandan korumacılık, piyasa sistemi ve küreselleşmeyle uyumsuzluğu nedeni ile bu süreçte geçerli bir çözüm olamamıştır. Bu noktada Polanyi açısından çözümün, üretim faktörlerinin meta olmaktan kurtarılarak, piyasanın gücünün zayıflatılmasından geçtiği söylenilebilir. Ayrıca O'na göre kapitalist gelişmenin patolojisinin ortadan kaldırılması için daha ciddi tedbirler alınmalıdır, sadece korumacılık değil; fakat toprağı, emeği ve parayı mal olarak görmeyen bir çeşit sosyalizm önerdiği de söylenebilir. Bu uygulandığı sürece iyi yönlerini hangi şekilde alırsanız alın, söz konusu durumun refah kapitalizm başarılarından biri olarak değerlendirilemeyeceği de bir başka görüştür. Bu noktadan hareketle, gerçekte Polanyi'nin liberalizmle sosyalizm arasında tek bir seçim sunduğu da ileri sürülebilir (Lacher, 1999: 325). Fakat söz konusu sosyalizm için eşitlik, hak ve özgürlükler temeline dayanan demokratik güçlerin kısıtlanmadığı bir sosyalizmin kast edildiğinin altı çizilmelidir.

2. KARL POLANYI'NİN GÖRÜŞLERİNE YÖNELİK ELEŞTİRİLER

Pek çok yeni fikir ve sıra dışı yaklaşım gibi Polanyi'nin çalışmaları da geç anlaşılmış ve çok eleştirilmiştir. O' nun bakış açısının, yaşadıkları ve incelemeye odaklandığı sürecin etkisi ile biçimlenmiş olduğu görülmektedir. Polanyi, Avrupa'da İkinci Dünya Savaşı öncesinde insan hakları ihlalleri ve özgürlüklerin yok edilmesine tanıklık etmiştir. Bu durum O'nun analizlerinde hak ve özgürlüklerin öncelikli yer tutmasına yol açmıştır. Ayrıca sınıf çatışmasının ekonomik dinamikler üzerindeki etkisinin öncelikli sonuçlara yol açmayacağını; fakat, buna kıyasla hak ve özgürlüklere ilişkin durumun toplumların geleceği için daha belirleyici olduğunu savunmuştur. Bu nedenle insan hakları temelinde bir bakış ile olguların daha iyi analiz edilebileceğini ileri sürmüştür. Polanyi, piyasa egemenliğinin kendini hissettirdiği sanayi devrimi sonrası süreci izlerken aynı zamanda insan hakları ihlallerinin yaşandığı İkinci Dünya Savaşı öncesi Avrupa'ya tanıklık etmiştir. Söz konusu tecrübeleri O'nun analizlerini sıra dışı kılmanın ötesinde, analizlerinin uzunca süre anlaşılmasına ve farklı kesimlerden eleştiriler almasına yol açmıştır. Bu kapsamda Polanyi'nin çalışmalarına yönelik eleştiriler iki temel başlık altında toplanabilir. Bunların ilki analiz biçimine yöneliktir. Diğerleri ise analizlerinde bazı gerçekleri göz ardı etmiş olduğuna ilişkindir. Bu bölümde kısaca söz konusu eleştirilere yer verilecektir.

Polanyi'nin ilk çalışmalarında marksist terim ve yöntemler kullanılmış olsa da daha sonrasında ve özellikle Büyük Dönüşüm adlı eserinde buna rastlanmaz. Ayrıca Büyük Dönüşüm adlı eserinde sınıfların önemli olduğunu ancak sınıf çıkarlarına bakarak

toplumdaki uzun vadeli hareketleri açıklamaya çalışmanın kısıtlı kalacağını savunmuştur (Dumludağ, 2004: 123). Bu kapsamda Polanyi Marksist yöntem ve görüşleri benimsememiştir. O'nun piyasa ekonomisine olan eleştirilerinin Marksist perspektiften eleştiriler olduğu söylenemez.

Yaklaşımlarında sınıf çatışmasını geri planda tutmuş olması eleştirilmiştir. Bazı bakış açılarına göre, Polanyi'nin 19. yy. piyasa sisteminin yukarıdan aşağı analizi önemli şekilde yanıltıcıdır. Çünkü, bu sisteme yol açan sınıfsal çıkarları ve siyaseti büyük ölçüde göz ardı etmektedir. Polanyi'nin analizinin aksine aşağıdan yukarıya doğru bir perspektif sosyal mücadeleleri ve siyasi dinamikleri açıklamaktadır. Bu bakış açısı altında ortaya çıkan çifte hareket, piyasaların genişlemesi ve sosyal koruma nedeniyle değil, emperyalist genişleme ve sosyal baskının bir sonucudur (Halperin 2018). Söz konusu eleştiri çifte hareketin ortaya çıkışı ve anlaşılış biçimine yöneliktir. Bu kapsamda Polanyi'nin sosyal dinamiklerin altında yatan faktörleri yeterince dikkate almamış olduğu ileri sürülmektedir. Ancak Polanyi'nin yaşadığı dönem göz önüne alındığında O'nun etkisi altında kaldığı olayların daha çok Almanya'da yaşanan faşizm gibi aşırı siyasi hareketler olduğu ve düşüncelerinin yaşadığı dönemin etkisi altında gelişmiş olduğu anlaşılabilir. Ayrıca almış olduğu eğitim de O'nun sınıf ayrımından daha çok demokrasi üzerinde düşünmesine yol açmıştır. Polanyi üzerinde önemli etkileri olan Ady'nin temel savunusu⁴, sınıf ayrıcalıklarından ziyade ahlaki ilkelerle yönetilen bir toplum kurma yönündedir (Eren, Sert, 2008).

Polanyi'nin görüşlerine yöneltilen temel eleştirilerin bir diğeri, O'nun evrim sürecini kendine göre yorumlaması ve bazı tarihsel gerçeklikleri görmezden gelmiş olması yönündedir. Toplumun bütünlüğünün tarihsel bir gerçeklik olmadığı ve bunun yanında belki toplumda, ekonomi ile toplum ayrışması olmamasına karşın bu gibi bölünmelerin tarihte her dönemde görülebileceğidir. Ayrıca toplum ve siyaset ayrışması gibi toplumsal bölünmelerin geçmişte yaşanmış olduğudur. O'nu eleştirenler tarafından, bu ayrışmanın yavaş ilerleyen bir evrimsel süreç olduğu ve tarihsel gelişme sürecinin bir sonucu olarak ortaya çıktığı ileri sürülmektedir. Eleştirilerde makro ve mikro düzeyde toplumun dönüşmesinde toplum içindeki kurum ve yapılara ilişkin ayrışmaların gelişerek süregeldiği ifade edilmektedir. Bu tarihsel gerçeklerin Polanyi tarafından yadsınması ve dışlanması, O'nun tarihsel gerçekliğe bakışına yöneltilen en büyük eleştiridir.

Polanyi'ye yönelik yukarıda değinilen eleştiriler, ekonomi biliminin ortaya koyduğu etkinlik ilkesine ile de örtüşmektedir. Buna göre, ekonomi toplum ayrışmasının rasyonel bir davranış olduğu ve sonuçta kendi kendini yöneten piyasaların da bu bağlamda ortaya çıktığı Polanyi'yi eleştirenler tarafından ileri sürülmektedir. Polanyi'ye yapılan

⁴ "1890'lar ise Macaristan'da laissez faire kapitalizminin terk edildiği ve toplumda anti-kapitalist ve anti-semitist rüzgârların estiği yeni bir dönemi ifade eder. Bu yıllar aynı zamanda ulusal sorunun artan baskısı yanı sıra Macaristan'da yeni bir reformcu kuşağın da canlanmaya başladığı yıllar olmuştur. Toplumda hâkim olan bağınazlık ve ön yargıyla savaşılan ve kendileri ve çocukları için daha yaşanılır bir Macaristan kurma amacındaki bu kuşak aynı zamanda Lukacs ve Polanyi gibilerin de içinde aktif olarak yer aldığı bir kuşağı temsil eder .." Ady: Macaristan'ın ünlü şairidir. Polanyi üzerinde önemli etkileri olan Ady'nin temel savunusu, sınıf ayrıcalıklarından ziyade ahlaki ilkelerle yönetilen bir toplum kurma yönündedir. Detaylı bilgi için Bknz: Eren A. A., Sert, M. (2008), "Hayek ve Polanyi'nin İktisadi Düşüncelerinin Oluşumunda Viyana ve Budapeşte Etkisi, *Ekonomik Yaklaşım*, 19(67), ss.21-46.

eleştirilerden bir diğeri ise ekonomi ve toplum ayrışmasının 18. ve 19 yy.'dan sonra başladığına dair ortaya koyduğu söyleme yöneliktir ve çok da haksız sayılmayacak bir başka eleştiridir. Genelde Polanyi'nin tarzına yakın analizler çok eski dönemlere kadar uzanır, 18. ve 19 yy. gibi sadece yakın zamanları içermemektedir. Eleştirilerde, ekonomi ile toplum arasında bir ayrışma varsa bile bunun literatürde çok sınırlı kaldığına değinilmektedir. Fakat ekonomik ve toplumsal ayrışma kısıtlı olmasına karşın politik gücün ayrışması denilen olgunun varlığı açık bir şekilde daha önceki dönemlerde de ortaya çıkmaktadır. Sonuçta politik ve askeri gücün toplumdaki ayrışması tarihte tecrübe edilmiştir ve buna örnek olarak verilebilir. Ekonomi toplumsal yapının içinde yer almaktadır, ayrışmasının bir süreç aldığı, bunun zaman içinde ekonomiye de yayılabileceği göz ardı edilmiştir⁵. Polanyi'nin görüşlerine yapılan bu karşı çıkışlar toplumsal ayrışmanın ortaya çıkışının, Büyük Dönüşüm'de bahsedildiği gibi başlamadığı ve bunun da ötesinde bir geçiş süreci de olmadığı yönündedir. Özetle bu eleştirilere göre toplumdaki ayrışmanın daha eskiye dayanan bir süreç olduğu tarihsel bir gerçektir.

Polanyi'nin görüşlerine yöneltilen ve farklı kesimlerden gelen bu eleştiriler kendi içlerinde tutarlı olarak görünmektedir. Buna karşın ilk eleştiri olan sınıfsal farklılıkların geri plana itilmiş olması dikkate alındığında söz konusu eleştiri, Polanyi'nin düşünce perspektifinden bakıldığında O'nun çalışmalarını değersiz ve tutarsız yapmamaktadır. Çünkü ona göre, hak ve özgürlüklere yönelik kısıtlamaların toplumda sınıfsal çatışmalardan daha önemli sonuçlar doğurabilecek potansiyelde olması ve kişilerin gelişiminin beraberinde toplumun gelişimini daha öncelikli etkilemesi, Polanyi'nin penceresinden bakıldığında son derece tutarlı bir yaklaşım olarak değerlendirilebilir. Bu durum zaten, onu Neo Klasik iktisadı eleştiren pek çok diğeri düşünürlerden farklı yapan özelliklerden biridir ve belki de geç anlaşılmasının da nedenlerinden birisidir. Bu kapsamda Polanyi'ye yöneltilen ilk eleştiri aslında onu orijinal ve farklı kılan özelliklerden de biridir.

İkinci eleştiri, tarihte görülen diğeri toplumsal ayrışmaları yeterince dikkate almamış olduğudur. Fakat sanayi devriminin yaşandığı yıllarda kapitalist ve piyasa merkezli toplumun, insan yaşam haklarına yönelik ihlalleri göz önüne alınca, Polanyi'nin asıl anlatmak istediğinin söz konusu durumun tarihte daha önce hiçbir zaman bu denli şiddetli biçimde görülmediğidir. Belki de daha önceki dönemlerde görülen toplumsal dinamikler arasındaki diğeri ayrışmaları, Polanyi'nin doğaya aykırı bulmaması ve bilinçli bir tercih olarak diğeri ayrışmaları ele almamasının ardında yatan neden de bu olabilir. Her ne kadar bu durum O'na yöneltilen eleştirileri değersiz yapmasa da Polanyi'nin bu tercihin analizini oldukça çarpıcı ve anlaşılır bir biçime sokmuş olduğu söylenebilir. Ayrıca yaşanan metalaştırmanın topluma ve doğaya karşı yıkıcı etkilerini daha dikkat çekici kılmıştır.

Piyasa, mal ve hizmetlerin değişiminin yapıldığı alanlar olarak tarih boyunca hemen hemen her toplumda görülmüştür. Ancak Polanyi'nin eleştirisinde dikkat çeken nokta 19 yy.'a kadar piyasaların iktisadi hayatın tamamı üzerinde bu denli egemen olmamış olduğudur. Polanyi ekonomik hayat için belirleyici kurumun piyasa olmadığını da güçlü

⁵ Burada Ekonomi ve Toplum kitabının, literatüründe yer alan ve 4 ana başlık altında ele alınan ayrılaşmadan bahsedilmekte ve bu toplumsal ayrışmanın sadece 19 yy. ortaya çıkan bir süreç olmadığı ortaya konmaktadır.

biçimde vurgulamaktadır. Ayrıca O'na göre Amerika'da New Deal Sonrası süreç ve Avrupa'da refah devletinin ortaya çıkışı ardından doğan toplumun piyasa merkezli bir toplum olmadığını da ileri sürülmektedir. Bu dönemde de piyasanın varlığı söz konusudur; fakat işgücü piyasası daha düzenli bir görünümde, para bir meta değil daha çok politika aracıdır.

Sonuçta Polanyi'nin karşı olduğu nokta kendini düzenleyen piyasa sisteminin insanlar üstünde yarattığı kısıtlayıcı unsurlardır. Polanyi, serbest piyasanın insanca yaşama hakkının sınırlanmasına itiraz etmektedir. Bu durumun aslında kişi hak ve özgürlüklerinin piyasa tarafından hak ve hürriyetlere saygılı, eşitlikçi bir çizgiye getirilmesine yönelik bir kaygı olduğu da söylenebilir. Fakat bu söylem de farklı bakış açıları için yanlış olacaktır. Çünkü bu durumda Polanyi'nin tasarımında olduğu gibi her zaman için kendi kendine hareket etmek isteyen piyasaların karşı hareketine açık olduğu unutulmamalıdır. Buna karşın söz konusu noktada asıl önemli olan toplumsal olarak demokratik kanallar ile işleyen karşı hareketin piyasayı düzenleme gücünün var olmasıdır. Eğer durum bu çerçevede ele alınırsa aslında Polanyi için önemli olan ve O'nun temel vurgusu, piyasaların kontrolsüz genişlemesine dolayısı ile piyasaların hak ve özgürlükleri yok etmesine engel olacak dinamiklerin var olması bunun da ötesinde söz konusu dinamiklerin demokratik kanallar ile harekete ediyor olmasıdır.

3. KARL POLANYI'NİN DEVLETE BAKIŞ AÇISI

Liberal bakış açısı devletin ekonomiye mümkün ise hiç müdahale etmemesini ya da en az müdahalede bulunmasını doğru bulur. Çünkü, toplumun refahını artıracak en doğru seçimin bu olduğunu ileri sürer. Buna göre en az vergi, en az kamu harcaması ve piyasalara dışarıdan en az müdahale en doğru seçimdir. Bu piyasaların kendi kendine işleminin önünü açma anlamını taşır. Ayrıca liberal görüşe göre her açıdan ekonomik etkinliği sağlayacak en doğru yoldur. Bu görüşler daha da ileri taşınırsa, piyasa sisteminin devlet hakkındaki düşüncesi, devletin gücü ne kadar az olursa, piyasa mekanizması o kadar iyi işleyecektir, biçiminde özetlenebilir (Polanyi 2006:343).

Polanyi ise piyasa güçlerinin sınırlandırılması ve piyasaların kendi başına bırakılmaması yönünde görüşler savunan pek çok düşünür gibi devlet kurumunun ekonomik yapının içinde çok önemli görevler üstlenmesi gerektiğini ileri sürer. Polanyi analizlerinde, geçmiş toplumların tarihine bakarak ilkel toplumlarda, devletin toplumdaki üretimin yeniden dağıtımına yönelik bir fonksiyonu olduğunu ve bunun toplumun diğer öğeleriyle bütünsel bir ilişki içinde çalıştığı çıkarımına ulaşmıştır. Buna karşın Polanyi'nin eserlerinde devlet yapılanmasına açıkça değinilmemiş olduğu görülmektedir (Klein,1968). Bu konuya ilişkin soyut; ancak önemli çizgiler çizmiştir. O'na göre devlet, toplumun diğer bütün kurumlarında olduğu gibi kişisel özgürlüklerin eşitlikçi çerçevede geliştirildiği bir kurumdur.

Polanyi piyasa ve piyasa sistemi arasında farklılık olduğunu belirtmiştir. Piyasa en ilkel toplumlarda bile bulunmaktadır. Piyasa toplumu ise rasyonel birey temelinde oluşturulmuş, doğal olarak ortaya çıkmamış bir yapıdır (Scott, 1996:96-97). Piyasa ekonomisi sebebiyle ortaya çıkan toplumsal gerilimler toplumsal düzenlemelerin gerekliliğine dikkat çekmektedir. Bu düzenlemeler kapitalist sistemin yeniden üretimini ve gelişimini tesis edecektir (Mendell, 1989: 476). “Bırakınız yapsınlar” görüşünü savunan

serbest piyasa sisteminin diğ er tarafında ise piyasanın devamı için müdahaleci ve düzenleyici bir devlet vardır (Scott, 1996: 96-97).

Temelde Polanyi'nin yaklaşımı bir toplumda var olan kaynakları ekonomik istekleri karşılama yönünde harekete geçirmektir. Ayrıca ekonomi fiziksel çevre ve toplumun diğ er parçaları ile de etkileşim halindedir. Ekonomik istekleri karşılama amacı ile bir araya getirilen kaynaklar; emek, sermaye ve topraktır. Tarih içinde bu kaynakların bir araya getiriliş biçimleri farklılık arz etmiştir. Polanyi bu kaynakların insan ihtiyaçlarını karşılama amacı ile bir araya getirilmesi sırasında dört etkinliğin olduğ undan bahseder. Bunlar, kaynakların bir araya getirilmesi, üretim, stoklanma ve dağıtımdır (Holton, 2005:16). Ekonominin etkileşim içinde olduğ u dört kanala bakıldığında, karşılıklılık, yeniden dağıtım, hane halkı ve piyasalar olduğ u görülebilir. Karşılıklılık tipi ekonomik aktivitede insanların isteklerini simetriye dayanan değişimler yoluyla tatmin ettikleri ileri sürülmektedir. Bu tip değişim ilişkileri kapalı ilkel toplumlarda yer almaktadır. Bireyler birbirlerine gösterdikleri sorumluluğun altında ekonomik etmenler öncelikli değildir bu ilişkiler karşılıklılık arz eder başka bir ifade ile dayanışma ve sadakat ön plandadır. Dolayısıyla bireyler arasında ihtiyaçların karşılanması, ortaya çıkan mübadele sosyal konum ile ilişkilidir ve bu noktada değer kavramı geri plandadır.

İkinci tip ihtiyaç karşılama mekanizması ise merkezi otoritenin kaynakların yeniden dağıtımını halinde ortaya çıkmaktadır. Bir çeşit vergisel özellik taşıyan bir ihtiyaç karşılama biçimidir ve yeniden dağıtımda ortaya çıkmaktadır. Üçüncü tip ihtiyaç karşılama ise hane halkı denilen ve kapalı bir yapıya sahip aile gibi küçük kurumlar tarafından karşılanan ihtiyaçlar kast edilmektedir. İhtiyaçların dördüncü tip karşılması ise piyasalar tarafından gerçekleştirilir. Bu dört etkileşim içerisinde piyasa tipi isteklerin karşılanması, diğ er etkileşimlerden daha çok ön plana çıkarılmış olması Polanyi tarafından altı çizilen bir eleştiri konusudur. Ayrıca O'na göre bu durum diğ er ekonomik aktivitelerin geri planda kalmasına yol açmaktadır ve bu ekonomi tanımının tarihsel ve sosyal gerçeklikten kopmasına sebep olur.⁶ Bu üç tip değişim ya da ihtiyaç karşılması ilişkisinde ekonomi diğ er sosyal ilişkiler ile bağlantılı kalırken piyasa sisteminin egemen olduğ u bir düzende piyasa bölünmüş olarak toplum ise kendi kurallarına göre işleyen bir yapı biçimine gelmektedir. Birchfield'in aktardığı gibi Polanyi'nin Büyük Dönüşüm adlı eserinde toplumsal ihtiyaçlar değil uluslararası sermayenin ihtiyaçları karşılanmadığı zaman ekonomik yıkımların ortaya çıktığı vurgulanmaktadır. Ayrıca bu gibi ekonomik yıkım tecrübeleri yaşanmış ülkelerde, toplumların sermaye hareketlerinin isteklerini daha çabuk kabul ettiğ i, toplumsal ilişkiler ve kuralların da bu yönde gelişt iğ i ileri sürülmüştür (Birchfield, 1999).

Polanyi'nin devletin nasıl olması gerektiğ ine dair sorusu, toplumun diğ er öğeleriyle çatışmayan hak ve özgürlüklere dayalı bir yapının nasıl tarif edilmesi gerektiğ i sorusu ile aynıdır. Kendisi demokratik sosyalizm olarak adlandırsa bile temelde bu ismin O'nun açısından önemi yoktur. Polanyi toplumsal yapının nasıl olması gerektiğ ine dair bir söylem geliştirmiştir. Bu söylem devleti tarihte eşitlikçi ve yeniden dağıtıcı bir yapı olarak bize sunar ve bu yapı toplumla çatışmayan, toplum ve çevreyi metalaştırmayan bir yapıdır, bu ise Polanyi'ye göre devletin en temel fonksiyonlarından. Ayrıca devlet, O'nun

⁶ Bakınız: Holton, J.R.(2005), Economy and Society.

yaklaşımında önemli bir yer tutan çifte hareket adı verilen toplumu korumaya yönelik mekanizma içinde de yer almalıdır. Piyasa aksaklıkları yanında, baskıcı merkezi planlama halinde de toplumun bir tepki geliştireceği ve bu tepkinin de karşı hareket kapsamında değerlendirilebileceği belirtilmiştir. Örneğin SSCB’de toplumun, baskıcı olan merkezi planlamaya karşılık tepkisini yeraltında gelişen zengin piyasa ekonomisi yaratarak, kemikleşmiş devlet ideolojisini yansıtan yayın organlarına karşılık tepkisini ise yeraltında gelişen sansürsüz açık bir basın ile gösterdiğini ifade etmektedir (Hyun-Min Joo, 2004). Ayrıca resmi ideolojik işçi sınıfı müziğine karşı tepki, yeraltında gelişen jazz ve rock akımları ile devletin, dinsiz resmi yaklaşımına karşı tepki ise halk arasında dindarlığın artması, dini vecibelerin uygulanması ile sonuçlanmıştır. Daha sonra da karşı hareket diye adlandırılan devlet ideolojisinin toplumdaki bu değişime paralel olarak değiştiği görülmüştür⁷. Bu açıdan bakıldığında söz konusu eleştiri sadece piyasa ekonomisine yönelik değildir bugün için büyük ölçüde ortadan kalkmış sistemler olmakla beraber Polanyi’nin eleştirisi baskıcı merkezi planlama sistemlerini de kapsamaktadır. Eski doğu bloğu ülkeleri Polanyi’nin tanımı çerçevesince başarısızlığa uğramışlardır. Polanyi göre her sosyalist ekonomi iki amaca hizmet etmek zorundadır. Bunlar: üretimde etkinliği sağlamak ve toplum içinde dağıtımda sosyal adaleti sağlamaktır. Burada yapılması gereken hesaplama üretimdeki ve dağıtımdaki etkinliğin tesis edilmesine yönelik olmalıdır (Becchio, 2005:6-7). Polanyi’nin temel eleştirisi ne üretimde etkinliğin sağlanabilmesi ne dağıtımda adaletli olmanın başarabilmesine yöneliktir.⁸

Neale (1991), Polanyi’nin kendini düzenleyen piyasa sistemine yönelik eleştirisinin aynı zamanda merkezi planlamaya yönelik ülkeler için de geçerliğini koruduğunu söylemektedir. Burada merkezi planlamayla yönetilmiş Doğu Bloğu ülkelerinde insanlar benzer durumlarla karşı karşıya kalmış, yani kişisel özgürlükler ve haklar ideolojinin egemenliğine sunulmuştur. Polanyi, Doğu Avrupa’ daki sosyalist yönetimlerin batı ülkelerine nazaran kişisel hak ve özgürlüklere yönelik daha tehditkâr olduğuna dikkat çekmektedir. İnsanlar eski Doğu Bloğu ülkelerinde daha fazla özgürlüğün anlamını piyasa ekonomisine geçişte görürken aynı zamanda bunun olumsuz etkilerini de istememektedirler. Bu bağlamda Polanyi’nin yolu ne Doğu Bloğu tarzı hükümet ne de kapitalist refah devletidir. Literatürde abartılı olarak görülen⁹ ve embedness (ekonominin toplumun içine konması ilkesi) üzerinde çalışılması gereken bir yapıdır. Bu yapının Polanyi’ ye göre “de-commodification of production factors” toprak, emek ve paranın meta halinden çıkarılması gerekmektedir. Polanyi’ye göre emek, toprak ve para hayali metallerdir. Bu unsurlardan emek insan pratiklerinin anlaşılması; para, sembolik bir satın alma gücü; toprak ise insan üretiminden tamamen bağımsız doğal bir unsurdur. Dolayısıyla “Hiçbiri satılmak üzere üretilmez. Emek, toprak ve paranın meta tanımı bütünüyle hayaldir” (Polanyi, 2014, s. 119-120)

⁷ Bu kavrama Hyun-Ming Joo “ters karşı hareket” adını vermiştir. Ters karşı hareket: Devletin toplumun (karşı-hareketin) isteklerine paralel açılımlara gitmesidir.

⁸ Polanyi üretimde etkinlik ve dağıtımda adaletin Sovyet tarzı toplumda gelişeceği konusunda iyimser olmadığını düşünmektedir (Becchio, 2005)

⁹ Holton, Ekonomi ve Toplum kitabında Polanyi’nin embedness karşı olarak literatürden sunduğu tezlere yönelik yine Polanyi’nin hakkını vererek bu ilke üstünde çalışması gerektiğini söylemektedir.

Özetle: Polanyi'nin yaklaşımına göre devlet ne piyasaları kendi haline bırakacak kadar etkisiz bir kurum olmalı ne de baskıcı merkezi planlama sistemlerinde görüldüğü gibi demokratik hak ve özgürlükleri yok edecek kadar ileri gitmelidir. Ona göre devlet önemli işlevleri olan bir kurumdur ve bu işlevlerini demokratik araçlarla gerçekleştirmelidir. En önemli rolü ise toplumsal gelişme dinamikleri içinde yer almasıdır. Tolumu geliştiren çift yönlü hareket içinde eşitlik ve özgürlüklerin sağlanması ekseninde gücünü kullanmalıdır. Bu durumun yıkıcı ve tehlikeli değişimlere yol açma potansiyeli taşıması, Polanyi'nin piyasa ve devlet kurumuna yönelik bakışını daha da önemli yapmaktadır¹⁰.

4. XX. YÜZYILDA HAYALİ METALAŞMA VE YANSIMALARI

Polanyi bireylerin liberal piyasa mantığı ile şekillenen mantalitelere nedeniyle pazar toplumuna bir alternatif düşüncelerinin zor olduğunu anlamıştı. Faydacı bir bakış açısı “batılı insanın kendini anlama konusundaki kaderini çarpıttı” Polanyi'nin katkısı ekonomik liberalizmin teorik varsayımlarını sürekli olarak reddetmekte. Polanyi'ye olan ilginin dirilişinin ana sebebi eleştirisinin, neoliberal çağda ikna edici olmasından kaynaklanmaktadır. Bu reddiye, sadece akademik ilgi ile alakalı değildir. Neoklasik düşünme gibi güncel ve tarihsel deneyime uymayan yanlış sosyal teoriler tarihi şekillendirir. Bu tip teoriler yaygın olarak doğru gibi kabul edilirse, kişisel davranış ve tutumlara, politik talimatlara ve hatta politik sadakatlere rehberlik eder. Bu nedenle etkili bir sol pazar zihniyetinin temellerini baltalamalıdır. Polanyi bu göreve yardımcı olduğu sürece ilerici bir projeye değerli bir katkı sağlar. Polanyi'nin temel fikri şudur: kendi kendini düzenleyen ideal liberal piyasa meta zararları nedeniyle sadece istenmeyen bir durum değil aslında bir anlamda “ütopik”tir. İstenmemesi ve imkânsızlığı yakından bağlantılıdır. Bir toplum ideale yaklaştıkça toplumsal kayma ve zarar ne kadar büyüksün, toplumun korunması için yapılan karşı hareket de o kadar ısrarlı ve güçlüdür. Piyasa sistemi emeğin, toprağın ve paranın diğer emtialar gibi değerlendirilmesini gerektirir. Ancak bu “hayali metaları” metalaştırmak yaşamın özünü, takas-yatırım araçlarının anlamını kişisel kar için harcanabilirmiş gibi ele almak demektir ve bu yıkım için bir reçetedir. Kaçınılmaz olarak liberal hareketi kısıtlamak ve liberal hareketle savaşmak için karşı hareket ortaya çıkmaktadır. Sonuç olarak geçici bir anlaşma olabilir; fakat er ya da geç ekonomik kriz, yaygın güvensizlik, faşizmin yükselişi ile bir kilitlenme yaşanacaktır (Sandbrook, 2018a).

1980 sonrasında yeniden popülerite kazanan neoliberal politikalar İngiltere'de Margaret Thatcher ABD' de ise Ronald Reagan ile devletin ekonomiden çekilmesi şeklinde kendini göstermiştir. Krizden çıkışın yolu olarak özelleştirmeler, finansal serbestleşme ve sosyal devlet anlayışından vazgeçilmesi önerilmiştir. Neoliberal politikaların toplumsal yapıda ortaya çıkarabileceği sosyal çözümler konusunda uyarılan Thatcher “toplum yoktur, sadece bireyler ve onların aileleri vardır” diyerek bu konudaki görüşünü dile getirmiştir. Bu yeni süreçte finansallaşma ve finansal sermaye temel kavramlar olmuştur. Süreç içerisinde finansal türevler, kredi kartları, borsa hareketleri ve

¹⁰ Birchfield (1999)'da globalization ulusal politika ve ekonomi üzerindeki etkilerine değinilen geniş bir literatür taraması bulunabilir

çeşitli finansal mühendislik ürünü araçlar ana getiri unsurları haline dönüşmüştür. Finansallaşan ekonomik sistemde öncelikle finansallaşma yolu ile kitleler tüketime yönlendirilerek ek talep yaratılmakta ve artan gelir adaletsizliği bu şekilde kapatılmaya çalışılmaktadır. Finansallaşma Polanyi'nin penceresinden bakıldığı zaman daha çok metalaşma anlamına gelmektedir. Finansal sistemin içine alınan milyonlar metalaşma sürecinin aktif oyuncularını haline getirilmektedir. Ancak bu neoliberal hareket karşıt hareketin ortaya çıkmasının bizzat sebebi olacaktır. Yoksullaşan kitleler, 2011 yılında İngiltere'de görüldüğü gibi ayaklanmalar ve yağmalamalarla bir taaruza geçeceklerdir. Ayrıca Avrupa'nın ırkçılık, Avrupa kimliği oluşturulurken yaratılan "öteki" kavramı ile dışlama esaslı oluşturulduğundan kriz zamanlarında yabancı düşmanlığı ve ırkçılık da daha fazla ortaya çıkmaktadır. Kültürel ve kimliksel olarak toplumda dışlanmışlık hissi yaşayan kimseler yaptıklarını meşrulaştıracak argümanlar geliştirmektedirler. İngiltere'deki yağmalama olaylarına katılanlardan biri "bankerler milyarlarca sterlini yağmalarken, üç beş dükkanın sözünü etmemek gerekir" diyerek durumu somutlaştırmıştır (Kutlay, 2011).

Emeğin metalaşması, ücretli emeğin neoliberal küreselleşmenin bir sonucu olarak astronomik işsizlik oranlarına maruz kalması, sendikalara yapılan saldırılar, dünya nüfusunun kabaca üçte ikisinin istenmeden dışlanmasına tanıklık edilmesi şeklinde kendini göstermektedir; fakat hepsi bu kadar değildir. Evlat edinme, çocuk bakımı, yaşlı bakımı, cinsel hizmetler gibi sosyal yeniden yapılanma metalaşmaktadır. Dolayısıyla, neoliberalizm bunları proleterleştirmektedir. Bu nedenle, sosyal refahın azaltılması, sosyal devletin kısıtlanması için ısrar edilmektedir. Bütün bunların genel sonucu bakım eksikliğidir. Küresel kapitalizm bu boşluğu doldurmak için göçmen işçileri daha fakir ülkelere daha zengin ülkelere ithal etmektedir. Mesela, daha önce zengin kadınlar tarafından üstlenilen üreme ve bakım işini fakir- kırsal bölgelerden gelen kadınlar almıştır. Polanyi, doğanın hem sosyal yaşam hem de emtia üretimi için vazgeçilmez önkoşul olduğunu, doğanın melezleşmiş metalaşmasının sürdürülemezliğini hem toplumu hem de ekonomiyi zayıflatmak zorunda olduğunu anlamıştır. Doğa bir üretim faktörüne indirgenildiğinde bir krizin düğümü haline dönüşecektir. 21.yy'da doğanın metalaşması Polanyi'nin hayal ettiğinin çok ötesinde ilerlemiştir. Suyun özelleştirilmesinden, steril tohum mühendisliğine ve DNA patentine tanıklık edilmiştir. Dünyanın yenilenemeyen kaynaklarının tükenmesi günümüzde çok daha ileri seviyededir. Hatta karbon emisyon izinleri ve dengelemeleri gibi türetilmiş yabancı meta varlıklar, ipotekli borç yükümlülükleri ortaya çıkmıştır. Paranın metalaştırılmasına 21.yy' daki finansallaşma ve hayal edilebileceğinin ötesindeki bir boyuta ulaşmış, türev varlıkların icadı ve bunların metalaştırılması ile gerçeklikten ve kontrolden bağımsız olarak neredeyse bütün dünyayı kıran bir tsunami dalgası salıvermiştir. Dahası finansallaşma son zamanlarda Avrupa Birliği ve Euro' yu yok etme tehdidinde bulunmuştur. Çünkü bankacılar rutin olarak parlamentoları reddedip kendi önerilerini yerine getirebilecekleri hükümetleri kurmuşlardır. Finans, Polanyi zamanından daha fazla kapitalist krizin merkezinde yer almaktadır (Fraser, 2014:551-553)

Finansal kapitalizmin sancıları ve buna bağlı olan küresel durgunluk Polanyi'nin çifte hareketi ile ilişkilendirilebilecek bir durum ortaya çıkarmıştır. 2011'in başlarında Arap Ülkelerinde ve "Wall Street'i İşgal" ve "öfkeli" protestocu hareket başarısızlığa karşı ve küresel krizden olumsuz etkilenen Amerika ve İspanya gibi ülkelere neoliberalizmin

adaletsizliklerinden etkilenen ülkelerde protesto gösterileri yapmıştır. Diğer taraftan, makroekonomik koşullar, devletin kapitalist ekonomilerin yaşadığı yapısal zorluklara cevaben rolünü yeniden ortaya koyması, küresel ekonomik krizin neoliberal inşası ve piyasanın kendini düzenleyen bir sistem olarak yeniden yapılanması fırsatını ortaya koymaktadır. Britanya’ daki muhafazakârlar tarafından savunulan “büyük toplum” ve dahası genellikle sıkıntı yaşayan İrlanda, Yunanistan, İspanya ve İtalya gibi Avrupa ülkelerinin hükümetleri tarafından benimsenen tasarruf politikaları devlet harcamalarının daraltılmasına yol açmaktadır. Bu bağlamda devlet vatandaşlar için son durumun belirleyicisi olarak karşımıza çıkmakta, bütçe titizliği ve mali konsolidasyon adına daha sofistike hale gelmektedir. Bu esnada sosyoekonomik yeniden yapılandırma ve rasyonalizasyon adına güçsüzlerin hakları da askıya alınmaktadır. ABD ve Avrupa siyasetinde şekillenen muhafazakar dönüş, neoliberallerin otoriter ve paternalist yönlerini daha da kötüleştirmektedir. Bu durum, 2000’lerin sonlarındaki ekonomik krizden önce mevcut olan ancak vatandaşların katılımı ve sivil toplumun güçlendirilmesi söylemi ile kamufle edilmiştir (Rossi, 2013: 1072,1073).

Yaşanan ekonomik kökenli krizlerin en etkili sebeplerinden biri olan paranın metalaşması kendini 2009 krizinde ve akabinde hissettirmiştir. Finansal bir kriz olarak başlayan ve benzeri görülmeyen bir ekonomik krize dönüşen 2009 krizinde türev ürünler kredi krizinin boyutlarının artmasında önemli bir yere sahiptir. Finans piyasalarında ortaya çıkan türev ürünlerin değerleri diğer bazı temel varlıklara göre belirlenmektedir. Bu temel varlıklar: hisse senetleri, tahviller, faiz, emtia, yabancı para olarak sıralandırılabilir. 2009 krizinin ortaya çıkmasında etkili olan da türev piyasaların varlığı ve spekülasyona açık, amacının dışında kullanılmasıdır. Türev piyasaların genişlemesi küresel ve finansal bir ilişki ağı oluşturmuştur. Bu nedenle herhangi bir piyasada ortaya çıkan şok diğer piyasalara kolaylıkla geçebilmektedir. Bu nedenle sistematik bir risk unsuru her zaman ortaya çıkmaktadır. Küreselleşmenin finansal piyasalardaki yansıması olarak türev ürünlerdeki aşırı artış- kontrolsüzlük krizinin nedeni olarak gösterilebilir. Finansal krizler sonucunda gelişmiş ekonomilerde regülasyon gerekliliğinin artması piyasanın tüm sorunları kendiliğinden çözeceği veya self-regülasyonların yeteceği savı artık çok geçerli değildir (Uluyol, Kaygusuzoğlu, 2011:347,357). Ersoy’un aktardığı Futures and Options Intelligence (FOI) verilerine göre Organize Türev Piyasalarda Dayanak Varlık bazında İşlem Miktarı: 1980 yılında 58 milyon adet, 1985 yılında 277 milyon adet, 1990 yılında 663 milyon adet, 1995 yılında 1.270 milyon adet olan işlem miktarı, 2010 yılında 22.149 milyon adete yükselmiştir. 2009 yılında küresel krizi ile durma seviyesine gelen organize borsaların işlemi 2008’e kadar devamlı olarak artmıştır. Global organize türev piyasalarda gerçekleşen yıllık toplam işlem miktarı 2010 yılında 11.195 milyon adet, opsiyonların işlem miktarı ise 10.954 milyon adettir. Yüksek getiri oranı sağlayan finansal türev ürünler asıl amacından sapmış riskten korunmaktan ziyade spekülasyon amacıyla kullanılmaya başlanmıştır (Ersoy, 2011:65-66). Bunlara ek olarak yapay zekaların özellikle finansal piyasalarda kullanılması ile önceden programlanmış alım satımlar yapması da Polanyi’nin hayatta olmadığı için görüp işaret edemediği fakat sanayi devrimi gibi radikal bir değişimi içeren süreci işaret etmektedir. Yapay zekalarında tıpkı diğer unsurlar gibi doğal olmadığı dolayısıyla kapitalizm krizlerinin yada Polanyi’nin deyişiyle piyasa toplumu krizlerinin tetiklenmesinde etkili olacağı düşünülmektedir.

Bugün yaşanan krizler pek çok bakımdan Polanyi'nin Büyük Dönüşümde tanımladığı gibidir. Şimdi de o zaman olduğu gibi piyasaları genişletmek ve serbest piyasanın önünü açmak için yapılan amasız baskı her yerde milyarlarca insanın geçim kaynaklarını tahrip eden hasarlara yol açmış, aileleri yıpratmış, toplulukları zayıflatmış ve dayanışmaları koparmış, doğal çevreyi yok etmiştir. Şimdi olduğu gibi o zaman da doğayı, emeği ve parayı metalaştırma çabaları toplumu ve ekonomiyi dengesizleştirmektedir. Biyoteknoloji, karbon offsetleri ve tabii ki finansal türevlerdeki düzensiz ticaretin yıkıcı etkilerinin şimdi olduğu gibi sadece ekonomik- finansal değil aynı zamanda ekolojik ve sosyal sonuçları vardır (Fraser, 2017:29) Bugün neoliberalizmin hayal kırıklığı tekrar piyasa toplumunun eskimişliğini göstermektedir. Neoliberalizm çözüm bulunamayan birbiri ile ilişkili birkaç zorluğa yol açmıştır. Bunlar arasında iklim değişikliği felaketi, ekolojilerin baltalanması, artan istihdam güvencesizliği, demokrasi ile alay edilmesi, dizginlenmemiş savaş tehditleri ve devletlerin savaş efendiliğine- suçuna düşmesi vardır (Sandbrook, 2018b).

2016 Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansının Ticaret ve Kalkınma Raporu mevcut durumu Polanyi dönemi olarak tanımlamaktadır (Polanyi, 2018:1). Yukarıda günümüzden somut örneklerle anlatılmaya çalışılan Polanyi'nin işaret ettiği metalaşma süreçleri ve sonuçları bize ekonomik sistemi ve ortaya çıkan krizleri analiz ederken Polanyi'nin bakış açısındaki haklılığı ve işaret ettiği sonuçları tekrar hatırlatmaktadır.

Sonuç

Polanyi'ye göre ekonomi ve demokrasi aslında tek bir amaca hizmet etmektedir. Bu amaç: İnsanların, eşit ve özgür bir şekilde gelişimlerine devam etmesidir. Bu açıdan bakıldığında, Polanyi ne bildik bir sosyalist ne de bildik bir demokattır. O'nun eleştirel gözü sadece serbest piyasa ekonomisinin aksaklıklarını eleştirmekle kalmamış aynı zamanda eski doğu bloku ülkelerinin de baskıcı bir sistemle başarıya ulaşamayacaklarını da görmüştür. Gözlemleri çok çarpıcı olsa da çoğunlukla analizlerini soyut çerçevede gerçekleştirmiştir. Bu yöntem ilk bakışta onu anlamayı zorlaştırır gibi görünse de aslında analizindeki güçlü taraf ve her dönem için değerli yönler taşıması O'nun bu soyut yaklaşımından kaynaklanır. Bir başka anlatımla Polanyi'nin tasarımında Büyük Dönüşüm kendi tamamlanmış bir süreç olarak ortaya çıkmamaktadır. Büyük Dönüşüm, aslında devam eden bir süreç olarak görünmektedir.

Polanyi piyasaların egemenliğini piyasaların kendi kurumlarını yaratıp toplumu bu kurumlar çerçevesince düzenlenmesine dayandırmaktadır. Bir başka ifade ile piyasanın topluma egemen olması kastedilmektedir. Piyasalar ya da değişim amaçlı yapıların 19. yy. önce de varlıklarının bulunduğunu toplumun diğer işlevlerinin yanında varlığını sürdürdüğünü ifade etmektedir. Polanyi, sanayi devrimi öncesi görülen toplumsal ayrışmaları ön plana çıkarmamıştır, bu sayede sanayi devrimi ile yaşanan piyasa ve toplum ayrışmasını çok çarpıcı biçimde ele alarak yaşananların geçmiştekilerden çok farklı olduğunu vurgulayabilmiştir.

Bu konuda çok eleştirilse de toplumsal sınıfların önemini dışlamamakla beraber sınıfların toplumsal olaylarda asıl belirleyici unsur olmadığını daha önemli olanın hak ve özgürlükler olduğunu hak ve özgürlüklerin insanları geliştireceğini beraberinde de

toplumsal gelişmenin olacağını ileri sürmüştür. Bu şekilde neoklasik iktisadı Marksist olmayan bir bakış ile eleştirmiştir. Ayrıca devleti nasıl tanımladığını da ortaya koyulmuştur. İdeal sistem olarak gördüğü hak ve özgürlüklere saygılı bir sistemdir. Polanyi'nin tanımlamalarından olması gereken devletin demokratik istekler doğrultusunda gelişmesi gereken, yani demokratik tercihlerin yansıması değil demokratik isteklerin toplum hayatına yansıtıldığı bir devlet tipi olduğu söylenebilir.

Polanyi'ye göre piyasaların kendi başına kontrolsüzce gelişmesine yol açan en büyük etken demokrasilerin doğru çalışmamasıdır. Bu nedenle O'nun bakışında demokrasi ve beraberinde hak ve özgürlükler, doğru sistemin merkezinde yer almaktadır. İnsan ihtiyaçlarını karşılamak için topluma hizmet eden ve toplumun içine gömülü olan piyasa, O'nun tasarımında doğru piyasadır. Fakat piyasa sonuçta toplum için vazgeçilmez değildir, piyasa olmadan da toplum yaşamını sürdürebilir. Ancak Polanyi'nin piyasa ile de bir çatışması yoktur. O'nun itirazının olduğu nokta kendi haline hareket eden piyasalardır. Bu piyasa doğanın sunduğu ürünlerin metalaşması durumuna yol açabilir. Söz konusu durum, eğer demokratik güçlerin harekete geçirdiği karşı mekanizmalar yani çifte hareketin karşı hareketi yok ise toplum piyasanın egemenliğine girer. Piyasanın koşulsuz egemenliği, kaynakları ve tabiatı yok etme sürecini başlatır. Bu süreç sürdürülemez olsa da Polanyi'ye göre bedeli insanlık için ağır olacaktır.

Yakın dönemde yaşanan yeni nesil ekonomik kriz ve dalgalanmaları açıklamada farklı bakışlara bugün her zamandan çok fazla ihtiyaç duyulmaktadır. Son otuz yılda insanlık tarihinde ender görülecek dönemlerden biri yaşanmış ve ekonomi dolayısı ile piyasalar büyük değişimler göstermiştir. Son yıllarda yaşanan krizler piyasa dinamiklerinin işleyişi ve dünya kaynaklarının yıpranması göz önüne alındığında Polanyi'nin pek çok eleştirisinin tutarlı olduğu düşünülebilir. Bu eleştirilerin tutarlı olup olmamasından daha önemlisi bugün Polanyi'nin eleştirileri yeni yaklaşımlar açısından ilham verici yönler ve farklı bir bakış açısı taşıdığı için hatırlamaya değerdir. Bu çalışma ile emek, para ve doğanın hayali emtialara dönüştürülmesi ve bu sürecin devamı ile yaşanılacak piyasa toplumu krizlerinin neden ve nasıl ortaya çıkacağı gösterilmeye çalışılmıştır. Dolayısıyla herşeyden önce insan için ve insanı ön plana alan ekonomi ve devlet şekillenmelerine gidilmeli ve daha da önemlisi aslında doğal olmayan piyasanın sonradan üretilmiş hayali emtialar üzerinden kutsanmasına son verilmelidir.

Kaynakça

- Akan, S. (2016). Polanyi'nin Modern İktisadın İnsan Anlayışına Eleştirileri. *İnsan ve Toplum Dergisi*. 5(10), 93-111.
- Becchio, G. (2005). Two Heterodox Economists: Neurath and Karl Polanyi. *Working Paper No. 11/2005, Università di Torino*Erişim Tarihi: 13.07.2018. http://www.cesme.unito.it/WP/2005/11_WP_Cesme.pdf
- Birchfield, V. (1999). Contesting The Hegemony of Market Ideology: Gramsci's 'Good Sense' And Polanyi's 'Double Movement'. *Journal Review of International Political Economy*. 6(1). 27-54.

- Buğra, A. (1984). “Önsöz”, *Büyük Dönüşüm*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Carlson, A. (2006). The Problem of Karl Polanyi. *The Intercollegiate Review*. Spring 41(1). 32-39.
- Dumludağ, D. (2004). *Understanding Globalization Through, The Great Transformation of Karl Polanyi*, Munich Personal RePEc ArchiveErişim Tarihi: 02.01.2019. <https://mpira.ub.uni-muenchen.de/39483/>
- Eren, A A., Sert, M. (2008). Hayek ve Polanyi'nin İktisadi Düşüncelerinin Oluşumunda Viyana ve Budapeşte Etkisi. *Ekonomik Yaklaşım*.19(67). 21-46.
- Ersoy, E. (2011). Türkiye’de ve Dünyada Organize Türev Piyasaların Gelişimi. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*. 63-80.
- Hayden, F. G., (2015). Strengthening Karl Polanyi’s Concepts of Reciprocity, Double Movement, and Freedom with the Assistance of Abductive Logic. *Journal of Economic Issues*, Xlix (2), 575-582.
- Halperin. S. (2018). Polanyi’s Two Transformations Revisited: A ‘Bottom Up’ Perspective”. *Globalizations*. 15(7), 911-923.
- Holton, J. R. (2005), *Economy and Society*, Routledge.
- Fraser, N. (2017). *A Triple Movement? Parsing the Politics of Crisis after Polanyi*. In: Burchardt M., Kirn G. (eds) *Beyond Neoliberalism. Approaches to Social Inequality and Difference*. Palgrave Macmillan, ChamErişim Tarihi: 02.01.2019. https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-3-319-45590-7_3,
- Fraser N.(2014), Can Society be Commodities All the Way Down? Post-Polanyian Reflections on Capitalist Crisis. *Economy and Society*.43(4). 541-558.
- İslatince, H., Sermen, A. B. (2018). The Critique of Neoliberalism in the Context of Veblen and Polanyi”. *Journal of Current Researches on Social Sciences*, 8(3). 107-128.
- Kim, C. (2010). *The Furnace is Breathing: Work and the Everyday Life in North Korea, 1953 – 1961*. UMI Dissertation Publishing.
- Klein, N. (1968). Review: Karl Polanyi's Dahomey: To be or not to be a State?, *Canadian Journal of African Studies / Revue Canadienne des Études Africaines*,2(2). 210-223.
- Kuran, T. (2003). *Yalanla Yaşamak Tercih Çarpıtmasının Toplumsal Sonuçları*. Yapı Kredi Yayınları.
- Kutlay, M (2011). Ekonomik Kriz ve Avrupa'da Yükselen Şiddet: Avrupa İçin Polanyi Anı mı? Erişim Tarihi: 20.04.2019 <http://www.birikimdergisi.com/guncel-yazilar/370/ekonomik-kriz-ve-avrupa-da-yukselen-siddet-avrupa-icin-polanyi-ani#.XLnGEv0zbIU>

- Lacher, H. (1999). The Politics of The Market: Re-reading Karl Polanyi, *Global Society*, 13(3). 321-326.
- Rossi, U. (2013), On Life as a Fictitious Commodity: Cities and the Biopolitics of Late Neoliberalism, *International Journal Of Urban and Regional Research*, 37(3). 825-1113.
- Polanyi, K (2018). *Economy and Society Selected Writings*. (Ed.by. Michele Cangiani, Claus Thomasberger). Polity Press, U.K: Cambridge.
- Polanyi, K. (2014). *Büyük Dönüşüm Çağımızın Siyasal ve Ekonomik Kökenleri*. Çev. Ayşe Buğra. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Polanyi, K. (2011). Faşizmin Özü. (çev. B.Eres) *Mülkiye Dergisi*, 35(271). 137-162
- Polanyi, K (1947). Our Obsolete Market Economy, Erişim Tarihi: 25.04.2019. <https://www.ocf.berkeley.edu/~immer/polanyioobsolete.pdf>.
- Polanyi, K. (1944). *The Great Transformation the Political and Economic Origins of Our Time*. Boston: Beacon Press.
- Polanyi, K., Arensberg, M.C. ve Pearson, H.W. (1971). *Trade&Market In The Early Empires*. USA: Gateway Edition.
- Sternberg, E.(1993). Justifying Public Intervention Without Market Externalities: Karl Polanyi's Theory of Planning in Capitalism. *Public Administration Review*. 53(2). 100-109.
- Sandbrook, R. (2017a). Karl Polanyi and the Rejuvenation of Today's Disoriented Left, Erişim Tarihi 23.04.2019. <https://sandbroo.faculty.politics.utoronto.ca/karl-polanyi-and-the-rejuvenation-of-todays-disoriented-left/>
- Sandbrook, R.(2017b). Freedom, Community, Self: Insights of Karl Polanyi, Erişim Tarihi 23.04.2019. <https://sandbroo.faculty.politics.utoronto.ca/freedom-community-self-karl-polanyi/>
- Uluyol, O., Kaygusuzoğlu M. (2011). Finansal Türev Ürünlerin 2008 Küresel Finansal Krizine Etkisi. *e-Journal of New World Sciences Academy Social Sciences*. 6(3). 346-362.
- WC Neale. (1991). Society, State, And Market: A Polanyian View of Current Change And Turmoil İn Eastern Europe. *Journal Journal of Economic Issues*. 25(2). 467-473.
- Watkins, J.P (2017). Financialization and Society's Protective Response: Reconsidering Karl Polanyi's Double Movement". *Journal of Economic Issues* ,1(LI) No.1., 98-117.
- Lewitt, Polanyi K. (2006). Tracing Polanyi's Institutional Political Economy To Its Central European Source. Karl Polanyi in Vienna: The Contemporary Significance of the Great Transformation, (ed. Kenneth McRobbie, Kari Polanyi Lewitt), Montreal: Black Rose Books.

Mendell, Marguerite (1989). Market Reforms and Market Failures: Karl Polanyi and Paradox of Convergence. *Journal of Economic Issue*.XXIII (2), 473-481.

Scott, Alan (1996). Bureacratic Revelation and Free Market Utopias, *Economy and Society*. 25(1), 89-110.

Extended Abstract

Karl Polanyi's views on the market have a special and unique since he showed the disruptions of the market. Moreover, He did not ignore the important economic function in the society.

Polanyi is not against the market. According to him, the uncontrolled development of markets on their own is the problem. The biggest factor that leads to this is that the democracies do not work properly. The market that serves the society and that is embedded in society to meet human needs is the right market for him. In addition, the state is a mechanism with important functions.

From the Polanyi's perspective, many criticisms can be considered to be consistent, considering the recent crises, the functioning of the market dynamics and the erosion of world resources. More important than the consistency of these criticisms is that the views of Polanyi carry inspiration for this day. According to Polanyi, economy and democracy actually serve one purpose. This goal is that people continue to develop in an equal and free way.

This study aims to reconsider Polanyi's views on the development and change of the markets in recent years. In this context, Polanyi's approach to the concept of “laissez-faire”, neoliberalism and fictitious commodification will be evaluated.

Polanyi wants to show with the Great Transformation that it is not possible to survive the structures that do not respond to social needs or that these structures are not maintained. The self-regulating market mechanism transforms the non-meta structures into a commodity. According to him, the character is an unnatural character. Some classical economists argue that this transformation is a natural transformation and that the arrangements against it are actually attempts to disrupt the natural structure. However, Polanyi argues that this system, which is called the market economy, is not natural in the sense of the self-organized system, and that the market system is not natural. In other words it is a commodity that transforms nature and money. Moreover, this system has been established with state intervention and has managed within the framework of personal interests. Polanyi states that in this system, in fact, non-commodity-converted values are made available to the interests of personal interests (Polanyi, 2006; Carlson, 2006;Stenberg, 1993)

Similar to many new ideas and extraordinary approaches, Polanyi's work was understood late and highly criticized. His point of view seems to have been shaped by the influence of the process in which he lived and focused on the study. Polanyi witnessed human rights violations and the destruction of freedoms in Europe prior to World War II. This situation led to the rights and freedoms to have a priority in his analysis. He also argued that the impact of class conflict on economic dynamics would not lead to priority outcomes. However, the situation regarding rights and freedoms was more decisive for the future of societies. He, therefore, argued that the facts could be analyzed better with a view to human rights. Polanyi followed the post-industrial revolution in which market domination was felt, and witnessed Europe before the Second World War where human rights violations were experienced. His experience led to his extraordinary analysis and his criticism of diverse backgrounds. In this context, criticism of Polanyi's work can be

categorized under two main headings. The first of these criticisms is directed to the form of analysis. The other is that he ignored some facts in his analysis. In this section, the criticisms will be mentioned briefly.

The liberal point of view is that the state should intervene in the economy if it is possible, or that it intervenes in the least because he asserts that this is the right choice to increase the welfare of society. According to this, the least tax, the least public expenditure and the least intervention from the outside to the markets is the right choice. This means opening up self-processing markets. It is also the most accurate way to ensure economic efficiency in all respects, according to the liberal view. If these views move further, the idea of the market system about the state, the less state power, the market mechanism will work so well.

The crisis today is similar to that Polanyi described in many ways in the Great Transformation. Today, as it was in the past, the unbridled pressure to expand markets and open the free market has caused damage to billions of people everywhere, undermining their families, undermining their communities and disrupting their solidarity, destroying the natural environment. Now, efforts to commodify nature, labor and money are destabilizing society and economy. Biotechnology, carbon offsets and, of course, the devastating effects of irregular trade in financial derivatives are not only economic - financial but also ecological and social consequences (Fraser, 2017:29.)

According to Polanyi, economy and democracy actually serve a single purpose. This goal is that people continue to develop in an equal and free way. From this perspective, Polanyi is neither a familiar socialist nor a known democrat. His critical eye not only criticized the disruptions of the free market economy, but also saw that the former eastern bloc countries could not succeed with an oppressive system. Although his observations were very striking, they mostly carried out their analysis in an abstract framework. Although this method seems to make it hard to understand at first glance, it is actually the strong side in its analysis and its valuable directions for each period. In other words, in the design of Polanyi the Great Transformation does not emerge as a completed process. Great Transformation seems to be an ongoing process.